

Jan Turkiel

Nauka o języku w Księdze Syracha

Język - Szkoła - Religia 8/1, 115-120

2013

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Jan Turkiel
Akademia Pomorska

NAUKA O JĘZYKU¹ W KSIĘDZE SYRACHA² (SYR 1-19)

W greckim tłumaczeniu Starego Testamentu (LXX) wielokrotnie używa się terminu *glossa*. Księgi mądrościowe jako część ST również wyjaśniają znaczenie tego słowa. Bardzo ważną księgą literatury sapiencjalnej ST jest księga mędrca Syracha. Mówi on między innymi i o tym, jakie znaczenie ma interesujący nas termin. W niniejszym artykule zajmiemy się odpowiedzią na pytanie, jaki obraz nauki o języku przedstawia Syrach w pierwszych dziewiętnastu rozdziałach swojej księgi³.

1. Język – mowa – wychowanie

Mędrzec Syrach po raz pierwszy używa słowa *glossa*⁴ w drugiej części swojej księgi (*Syr 4:11-6:17*), kiedy mówi między innymi o tym, jak wielkim zagrożeniem dla człowieka jest tchórzostwo (*Syr 4:20:31*)⁵, zachęcając, aby unikać takiej postawy (*Syr 4:23*). Dodaje przy tym wypowiedź na temat języka: „w prze-

---

¹ Jońskie *glossa*, attyckie *glotta*.

² Jedna z ksiąg mądrościowych ST. Napisana w języku hebrajskim (180 r. przed Chr). Przetłumaczona na język grecki przez wnuka autora (132 r. przed Chr). R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, *Katolicki Komentarz Biblijny*, red. W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 573–574.

³ Omówienie znaczenia tego terminu wymaga szerszego opracowania niż niniejszy artykuł.

⁴ *Glossa* – język, język jako organ mowy, mówca, język, mowa, przestarzały, naród mówiący odrębnym językiem, coś w kształcie języka, ustnik, język przy obuwii, przyładek, sztaba, bryła (*Z. Abramowiczówna, Słownik grecko-polski*, t. I, Warszawa 1958, s. 471).

⁵ P.W. Skehan, A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, New York 1987, s. 174–178.

strzeni bowiem słowa⁶ poznajemy mądrość a wychowanie w mowie⁷ języka (*glosses*)” (*Syr 4:24*)⁸. Język jawi się tutaj jako swoisty „twórca”, który związany jest z mową. Ta z kolei świadczy o tym, jak ktoś jest wychowany. Mamy więc triadę: wychowanie – mowa – język. Od tego jaka mowa jest charakterystyczna dla języka, można poznać jak wychowany jest człowiek. Widzimy więc, że język odgrywa bardzo ważną rolę. Od niego wiele zależy. Jest „twórcą” mowy, a ta z kolei będzie świadczyła o tym, czy ktoś jest wychowany czy nie.

2. Język odważny – czyny gnuśne i leniwe

Ponieważ tak wiele zależy od języka, nie należy się dziwić, że Syrach radzi, aby człowiek w przestrzeni języka (*en glosse*)⁹ był umiarkowanie odważny. To z kolei ma przełożyć się na czyny. Jeżeli tak się stanie, to człowiek w czynach umiarkowanie odważny uniknie gnuśności i lenistwa. Przez to zostanie uznany za dobrze wychowanego. Mędrzec łączy wychowanie – mowę – język (*Syr 4:24*). Wskazuje teraz, jak wychowanie powiązane jest z językiem używanym przez człowieka umiarkowanie odważnego. Taka postawa sprawia, że człowiek nie jest gnuśny i leniwy w czynach. A to jest także znakiem dobrego wychowania. Syrach naucza w ten sposób o języku i jego związku z czynami człowieka, których jakość zależy od tego, jak ktoś używa języka.

Jeżeli jest tak, że język i mowa są znakiem tego, jak ktoś jest wychowany, nie należy się dziwić, że pada stwierdzenie: „Nie bądź odważny w przestrzeni języka (*en glosie*), i gnuśny i leniwy w swych czynach” (*Syr 4:29*). Widzimy, jak mędrzec kontynuuje swoją naukę na temat języka. Język nie tylko wiąże się z mową, lecz także jest ona znakiem wychowania (*Syr 4:24*). Przestrzeń języka powinna być dobrze wykorzystywana, nie może być rozdźwięku pomiędzy językiem i tym co pojawia się w jego przestrzeni (mowa – czyn). Trzeba posługiwać się językiem w sposób umiarkowany. To sprawi, że za tym pójdą czyny zgodnie z tym, jaki jest język.

Wychowanie jest procesem, który zdaniem Syracha ściśle związany jest z językiem i czynami, które z kolei są znakiem rozumnej odwagi. Trzeba posługiwać się językiem w sposób umiarkowany, aby mowa, która powstaje w przestrzeni języka, była odzwierciedlona właściwymi czynami (czyny świadczą o wycho-

⁶ *Logo* – to logos, sprawozdanie, miara, uznanie, stosunek, podstawa, zasada, myślenie, bajka, słowo, ustne podanie, wypowiedź, wyrocznia, sprawa (Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. III, Warszawa 1963, s. 43–46).

⁷ *Remati* – to rema, wyraz, słowo, język, mowa, zwrot, wyrażenie (Z. Abramowiczówna, *Słownik grecko-polski*, t. IV, Warszawa 1965, s. 14).

⁸ Por. *Prz 16:1*.

⁹ Dat. Locativus.

waniu). Czyny leniwe i gnuśne będą znakiem mowy zuchwalej, a to ostatecznie jest znakiem, jak człowiek posługuje się językiem.

3. Język – mowa – upadek człowieka

Syrach w innym miejscu zwraca uwagę na to, że mowa człowieka, która jest znakiem wychowania, przynosi chwałę człowiekowi. Natomiast mowa człowieka, która jest znakiem braku wychowania, okrywa człowieka hańbą. U podstaw wszystkiego stoi język: „chwała i hańba w mowie i język (*glossa*) człowieka upadek jemu” (Syr 5:13).

Zdaniem mędrca, chwała i hańba jest w mowie, bo mowa przecież jest znakiem wychowania (Syr 4:24). Język zaś może spowodować upadek człowieka: gdy będzie użyty w sposób nieumiarkowany (Syr 4:29), okaże się to poprzez czyny gnuśne i leniwe.

Wobec tych faktów Syrach radzi, aby nie popełniać błędu od początku. Nie należy czynić z języka narzędzia do budowania zasadzek, bo wtedy widoczne będzie złe wychowanie. Człowiek zyska miano oszczercy. Język jego będzie niezdolny do normalnego pełnienia swojej funkcji, człowiek będzie nazwany dwujęzycznym i zostanie napiętnowany: „Bacz, abyś nie był nazwany oszczercą i nie czyni swym językiem (*glosse*) zasadzek. Bo złodziej doznaje hańby, a dwujęzyczny (*diglossa*) najgorszego napiętnowania” (Syr 5:14). Mamy znowu powiązanie: język – mowa – wychowanie. Język czyniący zasadzki, człowiek dwujęzyczny, nazwany oszczercą, czyli niewychowany (Syr 5:14). To powoduje upadek człowieka przez złe użycie języka, a objawia się hańbiącą mową, która jest znakiem złego wychowania (Syr 5:13). A wszystko związane jest także z brakiem umiarkowania w języku, co powoduje czyny leniwe i gnuśne (Syr 4:24). Przed czym także ostrzegał mędrzec.

4. Język uprzejmy – mile pozdrowienia

Aby uniknąć problemów i kłopotów płynących ze złego użycia języka, w innym miejscu mędrzec radzi, jak postępować, aby człowiek nie został uznany za dwujęzycznego, bo źle korzystał z języka, okazał się niewychowanym oszczercą, czego znakiem jest brak przyjaciół.

Trzeba posługiwać się uprzejmym językiem, pozdrawiać ludzi, unikać oszczerstw. Skutkiem takiego użycia języka jest miła mowa i pozyskanie przyjaciół. Mowa stanie się znakiem dobrego wychowania: „Miła mowa pomnaża przyjaciół, a język (*glossa*) uprzejmy pomnaża mile pozdrowienia” (Syr 6:5).

5. Język – dar Stwórcy

W części czwartej swojej księgi (*Syr 14:20-23:27*) mędrzec sześć razy mówi o języku. W jej trzeciej sekcji, w której pisze o Mądrości Boga objawionej w ludziach (*Syr 16:24-18:24*), w *Syr 17:1-24* mędrzec nawiązując do *Rdz*¹⁰ i naucza o stworzeniu ludzi i darach, które otrzymali od Stwórcy¹¹. Jednym z tych darów jest język: „wolną wolę i język (*glossan*) i oczy, uszy i serce dal zdolne do myślenia” (*Syr 17:6*). Człowiek otrzymał wielkie dary: obok siebie wymienione są wolna wola i język.

Syrach uczył do tej pory, jak ważny jest język, jak ważna jest przestrzeń języka. Poznajemy „wychowanie w mowie języka (*glosses*)” (*Syr 4:24*). Mędrzec łączy w tej wypowiedzi wychowanie – mowę – język. Język jest więc jednym z najważniejszych darów otrzymanych od Boga w akcie stworzenia. Nie występuje on jako dar samoistny. Aby mógł spełnić swoją pozytywną rolę, aby przestrzeń języka dobrze służyła człowiekowi i mowa była znakiem wychowania, najpierw człowiek otrzymuje wielki dar: wolną wolę (*diabulion*)¹² (*Syr 17:6*). Korzystanie z tego daru Stwórcy w odniesieniu do języka na pewno przyczyni się do tego, że trzy wymiary: wychowanie – mowa – język, pozostaną we właściwych relacjach z pożytkiem dla człowieka i środowiska. Warto bowiem, kiedy ktoś posługuje się językiem, rozważać, zastanawiać się, naradzać się, aby skutek wynikający z właściwego używania języka przyniósł takie owoce mowy, które będą świadczyły o dobrym wychowaniu. Oczy i uszy z kolei, są swoistym kontrolerem, czy człowiek dobrze korzysta z języka, czy jego mowa jest właściwa. A serce, które jest zdolne do myślenia, pełni również bardzo ważną rolę. Ocenia na poziomie intelektualnym, na ile relacje wychowanie – mowa – język są właściwe. Widzimy, jak język w tym wypadku jest ważny. Znakiem tego jest to, co kontroluje, co język czyni. Wolna wola, oczy, uszy i serce. Najpierw wolna wola, a potem język, czyli najpierw należy zastanowić się, a potem mówić. Następnie to, co mówimy, powinno podlegać kontroli zewnętrznej (oczy, uszy) i wewnętrznej (serce). To wszystko jest darem Boga Stwórcy. On pragnie abyśmy dzięki takim darom, jak wolna wola, oczy, uszy, serce, dobrze kontrolowali swój język. Aby był on przestrzenią dobrej mowy, która będzie znakiem, że ktoś jest dobrze wychowany.

¹⁰ *Rdz 1:26-27; 2:7.*

¹¹ R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, *Katolicki Komentarz Biblijny*, dz. cyt., s. 575, 581–582. P.W. Skehan, A.A. Di Lella, *The Wisdom of Ben Sira*, dz. cyt., s. 263, 276–284. J. Schreiner, *Jesus Sirach 1-24, Die Neue Echter Bibel*, Wuerzburg 2002, s. 92–97 proponuje inny podział w tej części sekcji: 1. Boże drogi z ludźmi (*Syr 16:24-17:10*); wybór Izraela (*Syr 17:11-23*).

¹² *Diabulion* – narada, rozważanie, uchwała, decyzja, zgromadzenie obradujące (*Z. Abramowiczówna, Słownik grecko-polski*, t. I, dz. cyt., s. 522).

6. Język dar Pana – jak nie używać źle daru języka

Jak widzimy, dla Syracha język jest wielkim darem Pana. Nie należy się jednak dziwić, że posługiwanie się językiem w sposób właściwy jest bardzo trudne. Mówi o tym mędrzec po raz ostatni w tej części swojej księgi (Syr 18:15-19:17), w której naucza, aby w swoim postępowaniu być bardzo ostrożnym, nie czynić nic pochopnie¹³. Dotyczy to wielu aspektów życia, także używania języka: „Czasem się ktoś poślizgnął, ale nieświadomie, i któż nie zgrzeszył swym językiem (*glosse*)” (Syr 19:16). Chodzi o grzech szczególny, kiedy ktoś nie porozumiał się ze swoim bliźnim i zaczął mu grozić. Sposobem na uniknięcie złego użycia języka jako narzędzia groźby wobec bliźniego jest postępowanie zgodne z Prawem Bożym: „Upomnij bliźniego swego, zanim mu grozić będziesz, i daj miejsce Prawu Najwyższego” (Syr 19:17).

Podsumowanie

W Syr 1-19 mamy bardzo jasną i praktyczną naukę o tym, czym jest język i jaka jest jego rola w życiu człowieka.

W Syr 4:24 język jest związany z mową, a ta z kolei świadczy o tym, jak ktoś jest wychowany. Mamy więc triadę: wychowanie – mowa – język. Jeżeli człowiek jest leniwy i gnuśny, to jest to znak mowy zuchwałej, a ostatecznie znak, że źle posługuje się językiem (Syr 4:29).

Mowa człowieka, która jest znakiem braku wychowania, okrywa człowieka hańbą. U podstaw takiego zachowania leży język: „chwala i hańba w mowie i język (*glossa*) człowieka upadek jemu” (Syr 5:13).

Właściwe użycie języka i miła mowa pomogą w pozyskaniu przyjaciół. To będzie znakiem dobrego wychowania. Fundamentem takiego zachowania jest właściwe posługiwanie się językiem (Syr 6:5).

Język jest darem Boga Stwórcy. On pragnie, aby dzięki wolnej woli, oczom, uszom, sercu, człowiek dobrze kontrolował swój język (Syr 17:6).

W Syr 19:16 mowa jest o grzechu, który może być popełniony za pomocą języka. Sposobem na uniknięcie go jest postępowanie zgodne z Prawem Bożym: „Upomnij bliźniego swego, zanim mu grozić będziesz, i daj miejsce Prawu Najwyższego” (Syr 19:17).

¹³ R.E. Brown, J.A. Fitzmyer, R.E. Murphy, *Katolicki Komentarz Biblijny*, dz. cyt., s. 582–583.

Summary

The knowledge of language in the Book of Sirach

The article presents how the Old Testament views the nature of language in the sense of a tool which can be found in the Book of Sirach. The ethical and axiological aspect of language and speech is of utterly crucial importance. The author of article focuses on the triad language-speech-education and the influence of wrong use of the language on the quality of life.